

LES CICATRIUS DE VALÈNCIA

De la fúria de l'aigua
a la catarsi col·lectiva

VÍCTOR MACEDA

Pòrtic

Víctor Maceda

Les cicatrius de València

De la fúria de l'aigua a la catarsi col·lectiva

Pàrtic

© Víctor Manuel Maceda López, 2025

Drets exclusius d'aquesta edició:

ISBN: 978-84-9809-612-5

Fotocomposició: Grup62

La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Queden expressament prohibits l'ús o la reproducció d'aquest llibre o de qualsevol de les seves parts amb el propòsit d'entrenar o alimentar sistemes o tecnologies d'intel·ligència artificial.

ÍNDIX

1957. UNA CIUTAT OFEGADA

La ciutat continua impregnada.....	11
FÚRIA	21
14 d'octubre de 1957	27
Dos mil morts?	30
«La batalla del barro».....	34
Visca Franco!	37
Tres-cents milions	40
ESCLAT	44
Les arrels i el problema	46
Tots li diuen Don Joaquín.....	49
Més que paraules	52
Alcalde coratge.....	56
En el punt de mira	61
Roden dos caps.....	64
La Solució Sud	67
Estrangulats a impostos.....	71

CATARSI	74
L'arqueòleg que vol exhumar un país	78
El far intel·lectual	83
Els tretze elegits	88
La Bíblia i l'infern	94

2024. UN PAÍS EN FLAMES

FÚRIA	103
20:11	108
Megàfons, radioaficionats i piles de transistor	116
Manual d'instruccions	121
Nilo, Ganges, Poio	123
Cavanilles 'dixit'	130
Ni en dos mil anys	134

ESCLAT	138
Una crisi institucional sense precedents	143
Sols el poble salva el poble	150
L'onada desinformativa	153
Fugida endavant	158
Un agraïment etern	162

CATARSI	165
Sentit i sensibilitat	170
Una nova cultura de l'emergència	175
Viure sobre l'aigua	180
La zona d'exclusió	183
La batalla pel relat	187

El silenci... ..	195
------------------	-----

<i>Bibliografia (i hemerografia)</i>	201
<i>Agraïments</i>	205

La ciutat continua impregnada de la humitat espessa que la gran *riuà* va deixar com a targeta de visita fa cinc mesos, però a l'interior del Teatre Principal impera la calor. Ni a la platea ni a les llotges no hi ha una butaca lliure.

Martí Domínguez Barberà, vestit de jaqué, s'alça de la cadira i enfila els quatre micròfons estàtics instal·lats amb trípodes a la part dreta de l'escenari. És un home culte, un orador extraordinari. Un periodista molt reputat. Dirigeix el diari *Las Provincias*. Encara que el seu àmbit és la premsa escrita, l'entonació i la manera de projectar la veu el situen a l'altura dels millors locutors radiofònics. Està a punt de pronunciar un discurs que marcarà una època.

És diumenge, 16 de març de 1958. A les onze del matí, ja fa més d'una hora i mitja, ha començat la cerimònia d'exaltació de Maria de la Encarnación Amorós Lluch. L'Orquestra Municipal ha interpretat un seguit de peces musicals inspirades en les regions espanyoles i el Grupo Provincial de Danzas de Educación y Descanso, adscrit a l'Organización Sindical Española, ha protagonitzat una exhibició de balls valencians. A continuació, les integrants de la Cort d'Honor, setze jovenetes provinents de cada regió espanyola en

agraïment a la solidaritat rebuda després de la catàstrofe, han desfilat pel passadís central lluint els seus vestits típics; l'alcalde, Tomás Trenor, ha imposat la banda distintiva a la fallera major, i una ofrena de flors inacabable ha precedit la intervenció del mantenidor, que és la cirereta de l'acte.

El ministre delegat permanent del Govern en València, Pedro Gual Villalbí, i el governador civil, Jesús Posada Cacho, s'ho miren des de la llotja del capità general, sense imaginar el ressò que obtindran les paraules de l'illustre periodista. La densitat del programa ha fet bullir la sang de Don Martí. Es mor de ganes de parlar.

Tant l'alcalde com el regidor i màxim responsable de la Junta Central Fallera, Clemente Cerdá, havien convingut que era el personatge ideal en una conjuntura com aquella: «Tu pots fer molt per València», li han dit. A més, l'influent Joaquín Maldonado Almenar, president de l'Ateneu Mercantil i bon amic de Domínguez, també l'ha encoratjat a teixir un parlament emocional, que relegue l'adulació obsequient de la fallera major i pose els focus en l'hora greu de la ciutat. Cal aprofitar l'avinentsa. Com és costum, diverses emissores de ràdio emeten en directe l'esdeveniment.

Conscient del deure adquirit, delerós de dir la seua, Don Martí saluda protocol·làriament la fallera —«bonica!»—, la Cort d'Honor i el ministre. De seguida, però, avisa que el seu no serà un pregó qualsevol, farcit de flors i violes. Més aviat serà una exhortació, una invocació, una crida a la mobilització...

«¿Y qué responsabilidad la mía si, desaprovechando la amplitud de esta tribuna —porque Valencia tiene pocas ocasiones de que hablen de ella—, si desaprovechando la gran posibilidad de penetración valenciana en la conciencia nacional que

estos micrófonos ofrecen, yo perdiese el tiempo en pirotecnias oratorias! [...] Yo no quiero cargar con la responsabilidad de ofrecerle a Valencia, que no puede perder comida, unas frivolidades hojaldrosas. ¡Porque Valencia necesita jamón! Jamón de ideas claras, de ideas valientes, de ideas lúcidas. Yo, en este momento, no puedo hacer aquí un discurso cualquiera, sino un discurso que sea jamón para mi Valencia, que está anémica, sobre todo espiritualmente».

Un examen de consciència valencià. Això planteja literalment Martí Domínguez —com el metge que anuncia un diagnòstic— a l'inici del seu discurs. I fins i tot recepta un possible títol, de reminiscències evangèliques: «Cuando enmudecen los hombres, hablan las piedras». Se li nota la vena periodística.

«Porque los hombres enmudecen, enmudecemos a veces. Por inconsciencia, por ignorancia, por comodidad, por cobardía... Y en esos momentos injustos de silencio, Dios permite que hablen las piedras, es decir, el mundo inanimado, porque el mundo que tiene alma ha callado cobardemente. Y la palabra que sintetizaría la situación de Valencia antes de la riada es esta: silencio. Valencia era, permitídmelo, la gran silenciada. [...] Nosotros éramos primerísima potencia española en Hamburgo, en París, en Bruselas, en Oslo, en Liverpool, pero, permitídmelo, a la hora de los ferrocarriles eléctricos o de las divisas, o de la grandes realizaciones urbanológicas... ¡qué poco pesábamos!».

Amb mestratge, l'orador utilitza la pausa justa en l'instant precís. Els aplaudiments, enfervorits, també irrompen en el moment oportú. I per a amanir l'arenga, recorda algu-

na vivència personal que reforça els seus arguments, com la visita a Madrid, anys enrere, de la mà del governador civil Ramón Laporta. Domínguez comandava l'Asociación de la Prensa local i Laporta desitjava trencar el mur infranquejable que les qüestions valencianes trobaven a la premsa espanyola.

La ruta per les agències informatives, els diaris de referència i l'Asociación de la Prensa de Madrid fou prolífica en somriures i abraçades, però de tornada cap a casa, tot va continuar exactament igual. De forment, ni un gra. «No hay mala fe, es que somos el Levante feliz, el rincón florido de España, realmente arrinconado», confessa Domínguez que va dir-li a Laporta.

València, explica aquest home baixet, grassonet i alopècic de veu rotunda, està feta de petits silencis i petites claudicacions. En part, autoinfligides. Fruit d'això, per exemple, els executors del primer eixample de la ciutat van dedicar-li un carrer a la reina Isabel la Catòlica sense que Ferran el Catòlic en tinguera cap. D'exemples, n'hi ha tants... Començant per la basílica de la Mare de Déu dels Desemparats i la llengua pròpia.

«Si entráis en la basílica de la patrona, veréis que hay dos escudos dorados: el uno es el escudo de Valencia y el otro pretende ser el escudo de España. Pretende, pero no es, porque allí hay cuatro cuarteles, y solo veréis leones y castillos, castillos y leones. ¿Y de las gloriosas barras de Cataluña, aragonesas en el nombre a través de todo el Mediterráneo, qué se han hecho, valencianos? Y las santas cadenas de Navarra, que responden tal vez al hecho unitario por excelencia que son las Navas, ¿dónde las hemos echado? Pues ya lo veis, castillos y leones, leones y castillos, y en medio —¡qué

mono!— tres flores de lis. ¿Qué hubiera pasado en España si en la basílica de la Merced o en la del Pilar de Zaragoza hubiese un escudo pretendidamente español con las barras y las cadenas solas? ¿Qué escándalo patriótico se hubiera producido! [...] ¿...Y el centenario de San Vicente Ferrer, en cuyos actos cívicos no sonó ni una sola palabra en valenciano? Que da la coincidencia que no es solo la gloriosa lengua mediterránea de la Península, sino que es la santa lengua que el dominico excelso paseó por Compostela, por Sevilla, por Salamanca, por media Europa. [...] Silencio en casa, silencio fuera. Y cuando hay tanto silencio, las piedras acaban hablando».

Els assistents continuen aplaudint a cada poc. Això incommoda i molt el ministre, que ha acudit a les Falles amb la filla i la neta. El governador civil també es remou en la cadira. Don Martí remarca que tots aquests detalls poden semblar insignificants per separat, però que són alarmants en conjunt. Silenci a dins. Silenci a fora. I si el silenci perdura, les pedres acaben parlant.

En aquest cas, mitjançant les gelades de 1954 i la paorosa gelada de 1956, quan va quedar clar —emfasitza Domínguez— que la taronja era un Pla Marshall espanyol. I, finalment, la gran riuada d'octubre de 1957. La que marcaria un abans i un després a la història de la ciutat.

«Ante el silencio cobarde de los valencianos y el silencio frívolo del resto de España, la providencia puso el lápiz rojo de las aguas del Turia. Y el lápiz se apretó tanto contra el cuaderno de Valencia que no solo hizo un trazo pictórico, un trazo plástico. Hizo un trazo en relieve, grumoso: aquel barro. Aquel barro de Valencia fue el lapicerazo de Dios. Ese

barro para quitar el cual fue necesario que viniese el ejército de España».

València la guapa, la que semblava no necessitar res, fou rescatada aleshores pel Generalísimo. Martí Domínguez sap el pa que s'hi dona i en la seua allocució, evidentment, no estalvia elogis al règim. Franco, el gran salvador, alliberà València de les urpes roges i ara ha guanyat la «batalla del Túria» gràcies a la implicació dels seus soldats.

A la implicació, en general, de tota la societat espanyola. La presència activa de les regines de les festes de cada racó del país en les Falles d'enguany testimonia l'agraïment de València, que Don Martí fa extensiu, una rere l'altra, en el tram final del seu monòleg: Astúries, Galícia, Lleó, Castella la Vella, Castella la Nova, Extremadura, Bascònia, Navarra, Aragó... Fins que arriba a les representants catalana i balear, Ruth Horro i Amparo Zaforteza, a les quals opta per dedicar unes paraules conjuntes en valencià:

«València vol beneir-vos i saludar-vos en esta llengua nostra i vol que vos sentiu en ella bessones, amb la triple germanor del mateix esperit, del mateix mar i del mateix idioma. Tu, pubilla catalana, i no és casualitat sinó providència, tens el nom de Ruth, Ruth Horro; Ruth, com l'espigoladora Ruth, la que arreplegava les espigues deixades caure en el camp de Booz. València, Encarnacioneta, posa les mans a grapats en la falda de la pubilla, que en eixa falda i en eixe davantal estan els grans millors, les llavors millors! [...] I tu, meravellosa donzella baleàrica, meravellosa allota balear, filla d'una terra tres voltes bonica, Menorca, Mallorca i Eivissa, tres voltes beneïda sigues en el nom de València i d'Espanya. I tu, València, posa les mans també en eixa falda, que per algo és blava, perquè aixina com

de Catalunya necessitaves les llavors, d'ella necessites arreplegar a grapats trossos de mar, que és també un tros de la teua salvació».

A les regines catalana i balear s'adreça en la llengua comuna sense que ningú faça escarafalls, així com prèviament ha afirmat que Catalunya i Aragó són el germen del Regne de València i que Bascònia posseeix un idioma antic i venerable. En detenir-se en la jove gallega, ha recitat uns versos de Rosalía de Castro: «Cantarte hei, Galicia, / na lingua gallega, / consolo dos males, / alivio das penas».

La proclamació de la fallera major, un acte pompós i encotillat en la tradició, esdevé una bafarada d'aire fresc entre mig de la dictadura franquista. Les referències al menysteniment des de Madrid i a la genuflexió perpètua dels valencians són contraculturals.

Domínguez, com a corollari, s'endinsa en el terreny de la sociolingüística. L'autoodi del poble valencià cobra vida al bell mig del Principal, prenent com a esquer l'«estoreta velleta per a la falla de Sant Josep» de l'himne faller. La fibra d'espart que els xiquets recollien casa per casa en arribar el bon oratge per a encendre la foguera.

«Esa *estoreta velleta*... Esa *estoreta velleta* que muchos tenéis: nuestro idioma, nuestro sentido democrático de la política, democrático y cristiano, nuestro sentido institucional, que muchos tenéis en el porche... ¡En el porche! Porque *no fa fi, perquè parlar valencià no fa fi*... *Quanta coentor*, ¡señor mío! Esa *estoreta velleta* que parece que no aproveche para nada y que vosotros quizás echáis en el carro de la basura [...], esa *estoreta velleta* no la tiréis, no la guardéis en el porche, ponedla en circulación».

Martí Domínguez en el discurs de les Falles de 1958.

La mascletada més potent de les Falles del 58 acaba de detonar al sumptuós edifici. L'ovació final ha sigut ensordidora. Els medallons amb els retrats de Lope de Vega i Calderón de la Barca que pengen de les altures n'han estat espectadors privilegiats. No és descartable que hagen efectuat alguna ganyota en sentir Don Martí.

Quan conclou l'acte, ja és l'hora de dinar. La majoria dels presents abandonen el teatre amb la pell de gallina, commoguts pel torrent verbal del mantenidor. Tal com havia advertit, ha deixat de banda l'hàbit prosaic de lloar desmesuradament la reina de la festa i ha espremut cada segon de la seua intervenció per a treure-hi suc. Ha comboiat València i ha aconseguit que València es faça escoltar.

De vesprada, el Principal reprèn el seu cartell. Durant tota la setmana, en sessió doble, Antoñita Moreno presenta l'espectacle *Retablo de maravillas*. Acompanyada del cantautor José Sánchez, Naranjito, la ballarina María Magdalena i

el guitarrista Melchor Marchena, la cupletista sevillana interpreta peces com «El cordón de mi corpiño», «Torero del alma mía» o «Cantándole a España», una oda d'amor a la pàtria des de l'emigració: «España, con un nudo en la garganta yo te canto desde lejos; España, aunque esté por tierra extraña, yo tu imagen no la dejo». L'Espanya oficial, *una, grande y libre*, que l'any següent commemorarà amb grandiloqüència els seus Veinte Años de Paz.

Els dies posteriors al discurs, centenars de lectors escriuen cartes a la seu central de *Las Provincias* amb un clam unànime: la publicació íntegra de la dissertació del director. Tot i que el diari no fa el pas, el prec de veure'l imprès no caurà en sac foradat. Des de l'Ateneu Mercantil, una entitat fortament imbricada en la societat, Don Joaquín Maldonado en pren nota.

Així mateix, molts oients demanen la reemissió d'aquells cinquanta minuts que els han tocat la fibra. I quan no fa ni una setmana, divendres 21 de març, a les deu i mitja de la nit, el seu desig es fa realitat. Radio Valencia torna a reproduir-lo sencer a través d'un programa especial, titulat *Ecos de las Fallas*.

Les Falles de 1958, qui ho havia de dir, han sacsejat la ment de molts. Una festa popular, ostatge del nacionalcatolicisme imperant, constreta en els marges estretíssims del règim, ha servit perquè s'hi escole un bri d'agitació. Suficient per a molestar els estaments dirigits, incloent-hi l'Església.

De fet, l'arquebisbe havia sol·licitat l'anul·lació d'aquestes Falles com a mostra de respecte als afectats de la riuada. Marcelino Olaechea, alt i corpulent, natural de la població biscaïna de Barakaldo, és arquebisbe de València des de 1946 i procurador en Corts. Un prelat profundament conservador. Tanmateix, les ganes dels veïns de celebrar la vida i re-

cuperar una certa normalitat, i la manera com l'Ajuntament ha revestit la festa d'un reconeixement a la resta de regions per l'ajuda proporcionada, n'han evitat la cancel·lació.

En comprovar que la petició de moratòria no era ben rebuda, Olaechea va redactar una pastoral que plantejava, si més no, l'alteració del calendari: ajornar les Falles, per sempre més, a l'última setmana d'abril, lluny de la quaresma. En lloc del 19 de març, l'onomàstica del patró dels fusters que és Sant Josep, monsenyor Olaechea considerava que el gran dia preceptiu era l'1 de maig. El papa Pius XII, tres anys abans, li havia posat la data en safata. Recelós de «la distorsió de la dignitat del treball» que fomentava «el moviment comunista», el pontífex havia fet coincidir el Dia Internacional dels Treballadors amb la litúrgia de Sant Josep Obrero.

No obstant això, malgrat la terrible riuada i les reticències eclesiàstiques, les falles han eixit al carrer. El ritual que cada març acomiada l'hivern i abraça la primavera no ha faltat a la cita. Cent vint-i-cinc monuments de cartró pedra competeixen en enginy i gràcia en una València encara humida i plena de pols en suspensió, producte de les tones i tones de fang retirades des de l'octubre.

En l'aire ara també pullulen, meditatundes, les paraules de Don Martí.